

Comment on the
Cassation Division's Decision in File No. 80119

(February 18, 2013)

DOI <http://dx.doi.org/10.4314/mlr.v11i1.10>

Gebreyesus Abegaz Yimer *

Case Comment on Usury: Summary

The Cassation Bench of the Federal Supreme Court decided that a contract of loan with 10 per cent interest rate per month establishes a crime of usury as provided under Article 712 of the Criminal Code. The court reasoned out that 10% interest rate per month violates the official interest rate and therefore the creditor has committed the crime of usury. The court does not expressly mention which official rate it is referring to –in its decisions. Nevertheless, considering that there is no any other official interest rate that is provided by the law in Ethiopia, it can be easily inferred that the court was tacitly referring to the interest rate provided in the Civil Code. The question is therefore whether the interest rate provided under Article 2479 of the Civil Code overrides Proclamation No. 591/2008 (based on which the National Bank of Ethiopia issues directives on interest rates). Article 5(4) of the Proclamation has empowered the National Bank of Ethiopia to determine official interest rates and it is clear from the provisions of the Proclamation that this mandate includes the power to determine interest rates that are applicable in private loan agreements. Directive NBE/INT/11/2010/ has given financial institutions the authority to determine interest rates freely; whereas, it remains silent about the applicable maximum interest rate for private loans. I argue that Proclamation No. 591/ 2008 has repealed Article 2479 of the Civil Code and the silence of the directive with regard to private loans does not imply the revivication of Article 2479 of the Civil Code. Furthermore, the court has overseen the elements of Article 712 of the Criminal Code that establish the crime of usury. For a crime of usury to be established under the provision, the exorbitant interest rate should be the result of debtor's dependence on the creditor, material difficulty, inexperience, or weak character that is unfairly manipulated by the creditor.

* Gebreyesus Abegaz Yimer, LLB (Haramaya University) LLM (Rotterdam University, School of Law), Assistant professor, Mekelle University School of Law. Email: gebreyesusyimer@gmail.com

I acknowledge the support of Professor Wim Decock, Dr. Elias Nour and Miharateab Gebremeskel in writing this case comment.

በሰበር መዝገብ ቁጥር 80119፣ በዩኒቲት 11/2005
የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት
በሰጠው ውሳኔ ላይ የቀረበ አስተያየት

DOI <http://dx.doi.org/10.4314/mlr.v11i1.10>

ገብረየሱስ ይመር *

መግቢያ- የውሳኔው ፍሬ ነገር

የአማራ ብሔራዊ ክልል መንግሥት ዐቃቤ ሕግ በተከላከለ ላይ የመሠረተው የአራጣ የወንጀል ክስ ተከላከለ በወር 10% ወለድ የሚታሰብበት ብድር በመስጠት ተበዳይ ያላቸውን ንብረት እና ቤት አስሸጠዋል የሚል ነው። ለዚህ ማስረጃ እንዲሆን ተከላከለ በልጃቸው ስም ቼክ መቀበላቸው እንዲሁም ተበዳይን በፍርድ ቤት ከሰጡ ቤታቸውን ማሸጣቸው በማስረጃነት ቀርቧል።

የሰበር ፍርድ ቤት ጉዳዩን በመመርመር የመረጃ ጉዳይን ለመመልከት ሥልጣን እንደሌለው በመግለፅ በተያዘው የሕግ ጉዳይ ላይ ውሳኔ ሰጥቷል። በዚህ መሠረትም ፍ/ቤቱ ተከላከለ በወር 10% ወለድ እየተቀበሉ ማበደራቸው የተረጋገጠ ነው፤ ይህም በሕግ ከተደነገገው ወለድ መጠን በላይ ስለሆነ እንዲሁም በጠቅላላ ካበደሩት ገንዘብ ከአጥፍ በላይ ከተበዳይ የተቀበሉ መሆናቸው በቦታች ፍርድ ቤት የተረጋገጠ በመሆኑ የአራጣ ወንጀል ፈፅመዋል የሚል ውሳኔ ሰጥቷል። በዚህ አጭር ጽሁፍ በዋናነት ትኩረት የተደረገባቸው ሁለት ነጥቦች፣ አንደኛ በኢትዮጵያ ሕጋዊ የወለድ መጠን አለ ወይ? ሁለተኛ፣ ከፍተኛ የወለድ መጠን መጠየቅ ሌሎች ሁኔታዎች ሳይሰፈሩት ብቻውን የአራጣ ወንጀል የተፈፀመ መሆኑን ያመለክታል? የሚሉ ናቸው።

1. በኢትዮጵያ ሕጋዊ የብድር ወለድ መጠን መኖር አለመኖሩን በሚመለከት የቀረበ ምልክታ

በፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 2479 ከፍተኛው የወለድ መጠን 12% መሆኑ ተደንግጓል። እዚህ ላይ በፍ/ሕ የተደነገገው የወለድ መጠን በአዋጅ ቁጥር 591/2008 አንቀፅ 5 ንዑስ አንቀፅ 4 እና በመመሪያ ቁጥር NBE/INT/11/2010/ የተሻረ መሆን አለመሆኑን፣ እንዲሁም በወንጀል ሕግ በቁጥር 712 የአራጣ ወንጀልን በሚመለከት ለተጠቀሰው “official rate” አግባብነት ያለው መሆን አለመሆኑን መመልከት ተገቢ ነው። የወለድን መጠን አወሳሰን እንዲሁም በዚህ ረገድ በኢትዮጵያ ሕጎች የተደነገገውን ከዚህ በታች እንመለከታለን።

ወደተያዘው ጉዳይ ከመግባታችን በፊት በወለድ ዙሪያ አጭር መንደርደሪያ እንደሚከተለው ቀርቧል። ብድር ወይም መበዳደር የሰው ልጅ ከመሠረታቸው ጥንታዊ እሴቶች ወይም ግንኙነቶች አንዱ ሲሆን፣ ከብድር የሚገኝን ወለድ በተመለከተ ከጥንት ጀምሮ የተለያየ አስተሳሰብ እና ሕግጋት በተለያዩ ሥልጣኔዎች ተንፀባርቀዋል። ለምሳሌ በጥንታዊ ግብጻዊያን ወለድ ‘ms’ በመባል ይታወቅ ነበር፤ ይህም ‘መውለድ’ (to give birth) የሚል ትርጉም ካለው ቃል የተወሰደ ነው።¹ በጥንታዊ የሃሙራቢ ሕግም የወለድን መጠን የተመለከቱ

* ገብረየሱስ አበጋዝ ይመር፡- ኤል ኤል ቢ (ሐረማያ ዩኒቨርሲቲ)፣ ኤል ኤል ኤም (ሮተርዳም ዩኒቨርሲቲ)፣ በመቀለ ዩኒቨርሲቲ የሕግ ት/ቤት ረዳት ፕሮፌሰር። Email: gebreyimer@yahoo.com
በዚህ ጽሁፍ ዝግጅት ሂደት ከፕሮፌሰር ዊም ዴኮክ፣ ከዶ/ር ኤልያስ ኑር እና ከምህረተኛው ገብረመስቀል ላገኘሁት ትብብር አመላካኝለሁ።

¹ Sidney Homer, Richard Sylla (2005), *A History of Interest Rates*, Fourth Edition, John Wiley and Sons, Inc, p. 3.

ድንጋጌዎች የተካተቱ ሲሆን በዚህ ሕግ መሠረት በጥራጥራ ብድር 33¹/₂% ወለድ፣ በነሐስ ብድር ደግሞ 20% ወለድ እንዲከፈል ተደንግጎ ነበር። የብድር ውል በጽሁፍ መሆን እንዳለበት እንዲሁም በሕግ ከተደነገገው የወለድ መጠን በላይ አባዳሪው ከሰበሰበ ዋናውን ብድር ጨምሮ እንዳይከፈል የሃሙራቢ ሕግ ይደነግጋል።² በአንጻሩ፣ ግሪካዊያን “*the Laws of Solon*” ተብሎ በሚታወቀው ሕጎች የወለድ መጠን ካለምንም ገደብ በተዋዋዮች እንዲወሰን ክፍት ተደርጎ የነበረ ከመሆኑም ባሻገር፣ ሰው ላልከፈለው ዕዳ በባርነት እንዳይያዝ አድርገዋል።³ ሮማዊያንም እንዲሁ “*Twelve Tables*” ተብሎ በሚታወቀው ሕግ የወለድ መጠን 8¹/₃% እንዲሆን ደንግገው፣ ከተፈቀደው የወለድ መጠን በላይ የሰበሰበ አባዳሪ ከሰበሰበው በላይ አራት እጥፍ እንዲከፍል ተደንግገዋል።⁴

በመካከለኛው ዘመን በወለድ ዙሪያ ጥልቀት ያለው ክርክር ተካሂዷል። በዚህ ዘመን ኃይማኖትን መሠረት በማድረግ ወለድ መቀበል ሙሉ በሙሉ የተኮነ ስለነበር አራጣ (usury) እንደ ኃጢአት ተደንግጎ ነበር። ሆኖም በአራጣ ዙሪያ የሚደረገው ክርክር ለዘመናት ቀጥሏል፤ በተለይ በሰሜን አውሮፓ በተካሄደው ሪፎርሜሽን፣ ወለድ መቀበልን ከሚከለክለው ሕግ ይልቅ የሚፈቀድበት ሁኔታ እየበረከተ ሄደ፤ ክርክሩ በኃይማኖት መሪዎች ሳይወሰን ወደ ፖለቲከኞች እና የኢኮኖሚ ምሁራን ተሸጋገረ። በዚህም መሠረት በወለድ ላይ የሚደረግ ገደብ በዋናነት አገሮች በሚከተሉት የገንዘብ እና የኢኮኖሚ ፖሊሲ ላይ የተመሠረተ እየሆነ መጥቷል።⁵ ከፍተኛ የወለድ መጠን የመኖሩን ያህል፣ በተቀራረው ለምሳሌ በኒውዮርክ እጅግ በጣም ዝቅተኛ (0.01%፤ ነጥብ ዜሮ አንድ በመቶ) የወለድ መጠን ተመዝግቧል። ይህም የሚያሳየው ወለድ በተለያዩ የኢኮኖሚ ኩነቶች ላይ የተንጠለጠለ መሆኑን ነው።⁶

የወለድ መጠን በዋናነት የሚከተሉትን አራት መሠረታዊ ሁኔታዎችን ከግምት በማስገባት የሚወሰን ነው።⁷

- ሀ) የገንዘብ አማራጭ ጥቅም (*opportunity cost*):- የገንዘብ አማራጭ ጥቅም ማለት ገንዘብ ለሌላ አገልግሎት ቢውል የሚገኘው ጥቅም ማለት ነው።⁸ አንድ ሰው ገንዘቡን ለሌላ ሰው የሚያበድረው በገንዘብ ሊያከናውናቸው የሚችላቸውን ሌሎች ንግድ ወይም ጥቅሞች በመተው ነው። ለምሳሌ አንድ ሰው በገንዘቡ ቤት ወይም መኪና መግዛት ይችላል። ስለዚህ ቤት ገዝቶ በማክራየት ወይም በቤቱ በመኖር የሚያገኘውን ጥቅም በመተው ስለሚያበድር ይህ የተተው አማራጭ ጥቅም ከብድር ከሚገኘው ጥቅም (ወለድ) ውስጥ ይንፀባረቃል።
- ለ) ገንዘብ ባይከፈል (በሙሉ ወይ በከፊል) ለሚደርስ ኪሣራ መድን የሚሆን ክፍያ (*premium for risk*):- የወለድ መጠን ለመወሰን ከግምት ከሚገቡት ነጥቦች መካከል አንዱ በብድር የተሰጠው ገንዘብ ባይመለስ ለሚደርሰው ኪሣራ ማቻቻያ የማግኘት ጉዳይ ነው። ብድር በባህሪው ለሌላ ሰው በውል አስገዳጅ በሆነ ቃል መሠረት ወደፊት

² Ibid.
³ Ibid.
⁴ Ibid; see also: Arnedariz, Beartiz and Morduch Jonathan, *The Economics of Microfinance*, MIT press, Cambridge USA, (2010), page 34.
⁵ Id., p. 5.
⁶ Ibid.
⁷ Anthony Bottomley, (1975), *Interest Rate Determination in Underdeveloped Rural Areas*, American Journal of Agricultural Economics Vol. 57, No. 2, page, 279-291.
⁸ George Holmes (1982), *Usury in Law, in Practice and in Psychology*: Political Science Quarterly, Vol. 7, No. 3 (Sep., 1892), page 431-467.

ይከፍላል በሚል ተስፋ የሚሰጥ ገንዘብ፣ ንብረት ወይም አገልግሎት ነው።⁹ ስለዚህ አበዳሪው በተገባው ቃል መሠረት ብድር ስለመከፈሉ እርግጠኛ መሆን አይችልም። ተበዳሪው ሆን ብሎ መክፈል ባለመፈለግ ወይም ከአቅሙ በላይ በሆነ ምክንያት በገባው ቃል (ውል) መሠረት ዕዳውን ላይከፍል ይችላል። ስለዚህ ተበዳሪው ዕዳውን በሙሉ ወይም በከፊል ላይከፍል ቢቀር ለሚደርሰው ኪሣራ ማቻቻያ የሚሆን ክፍያ በወለዱ ውስጥ ይንጠባረቃል ማለት ነው። በተለይ አበዳሪው ባንክ ወይም ተመሳሳይ ተቋም ሲሆን ብድር ለብዙ ሰው ስለሚሰጥ ከተበዳሪዎቹ የተወሰኑት ሰዎች በሙሉ ወይም በከፊል የተበደሩትን ብድር አይመልሱ ይሆናል የሚል እሳቤ ከግምት ውስጥ ይገባል። ከዚህ ግምት አኳያ የሚታሰበው የማካካሻ ዋጋ አበዳሪው በሚጠይቀው የወለድ መጠን ላይ ይካተታል።

ሐ) የብድር ወጭ፡- ብድሩን ለማከናወን የሚያስፈልጉ ወጭዎችን ለመሸፈን እና ብድሩን ለማስመለስ የሚያስፈልጉ ወጭዎች በወለድ መጠን አወሳሰን ወቅት ከግምት ውስጥ ይገባሉ። ብድሩን ለመስጠት፣ ለመከታተል እንዲሁም ለማስመለስ የሚወጡ ወጭዎች አበዳሪው ከብድር በሚያገኘው ወለድ መሸፈን ይኖርባቸዋል። ለምሳሌ ስለ ተበዳሪው ባህርይ፣ የገቢ ሁኔታ፣ ሀብት (assets)፣ ስለሌሎች ዕዳዎቹና ስለመሳሰሉት መረጃዎችን ለመሰብሰብ እንዲሁም መረጃን ለመጠቀም የሚወጣ ወጭ ተበዳሪው በሚከፍለው የወለድ ተመን ከግምት ውስጥ ይገባል፣ ወይም ደግሞ የተበደረው ወገን ላበዳሪው በሌላ መልኩ የሚከፍልበት ሁኔታ ይኖራል ማለት ነው።

መ) የገበያ ግሽበት፡- የብድር ዋና ጥቅም ተበዳሪው የወደፊት ገቢውን አሁን እንዲጠቀምበት ማስቻሉ ነው። ሆኖም፣ የገንዘብ የመግዛት አቅም በጊዜ ሂደት ሊለያይ ስለሚችል የሚጠየቀው የወለድ መጠን ይህንን የገንዘብ የመግዛት አቅም መዳከም ከግምት ያስገባል። ስለዚህ የገበያ ግሽበት ከፍተኛ ከሆነ የወለድ መጠኑም ከፍ እንዲል ይጠበቅበታል ማለት ነው። ለምሳሌ የገበያ ግሽበት 10% ከሆነ የተለየ ምክንያት ከሌለ በስተቀር የሚጠየቀው ወለድ ከዚህ በላይ መሆን ይጠበቅበታል።

ወደ ኢትዮጵያ የወለድ ተመን ስንመለስ፣ በኢትዮጵያ ፍትህ-ብሔር ሕግ የተደነገገው የ12% ወለድ አሁን ካለው የአገሪቱ ሁኔታ አንፃር ሊተገበር የማይችል መሆኑን በመገንዘብ፣ በአዋጅ ቁጥር 591/2008 አንቀፅ 5 ንዑስ አንቀፅ 4 መሠረት የወለድን መጠን የመወሰን መብት ለኢትዮጵያ ብሔራዊ ባንክ ተሰጥቷል። በዚህ ሥልጣን መሠረት የኢትዮጵያ ብሔራዊ ባንክ በመመሪያ ቁጥር NBE/INT/11/2010 የፋይናንስ ተቋማት የወለድ መጠን ገበያን መሠረት አድርገው እንዲወስኑ ለማስቻል፣ ተመኑን ካለምንም ገደብ ክፍት አድርጎ ትቶታል። በአንፃሩ ግን፣ የተቀማጭ ገንዘብ (saving account) የወለድ መጠን ከ5% ያነሰ እንዳይሆን መመሪያው ደንግጓል። ይህም ማለት የፋይናንስ ተቋማት ያዋጣናል ባሉት የወለድ መጠን ማበደር የሚችሉ ከመሆኑ ባሻገር፣ ለተቀማጭ ገንዘብ ከ5% በላይ ያዋጣናል ባሉት መጠን መክፈል ይችላሉ። ከዚህ በተጨማሪ የፌደራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በሰ/መ/ቁ 62167 በ መትከል ልምዳት ሁለገብ ማኅበር እና ቄስ ካሳየ ኪሮስ መካከል በነበረ ክርክር በሰጠው ውሳኔ በፍትህ ብሔር ሕጉ የተደነገገው የወለድ መጠን በቁጠባ ማኅበራት ላይ ተፈጻሚነት እንደሌለው ውሳኔ ሰጥቷል።

ብሔራዊ ባንክ የወለድ ተመንን በተመለከተ የተሰጠው ሥልጣን የገንዘብ ተቋማትን በተመለከተ የተወሰነ ሳይሆን በማንኛውም ግብይት ወለድን በተመለከተ ተመን የመወሰን ሥልጣን የተሰጠው መሆኑን መረዳት ያስፈልጋል። “የገንዘብና ብድር አቅርቦት በተፈለገው መጠን መገኘቱን እንዲሁም የወለድ ተመንን እና ሌሎች ክፍያዎችን የመወሰን እና

⁹ Glock Stephane (2005) , *The Property Law Project; France*, European University Institute (EUI) Florence/ European Private Law Forum Deutsches Notarinstitut (DNotI) Wurzburg, p. 14.

የመቆጣጠር” የሚለው አገላለጽ ባንኩ የተሰጠው ሥልጣን ሰፊ መሆኑን ለመገንዘብ ያስችላል። ስለዚህ ለብሔራዊ ባንክ የወለድ ተመን የመወሰን ሥልጣን የሰጠው አዋጅ በፍትህ ብሔር ሕጉ የተደነገገውን የወለድ መጠን የሻረው መሆኑን መገንዘብ ይቻላል። ባንኩ የተሰጠውን ሥልጣን በተግባር አለመጠቀሙ በፍትህ ብሔር ሕጉ የተደነገገው የወለድ መጠን ያልተሻረ መሆኑን አያረጋግጥም።

በፍትህ ብሔር ሕግ የተደነገገው የወለድ መጠን በዋናነት በብድር ሥራ ላይ ለተሰማሩት ተቋማት ተግባራዊ የማይሆን ከሆነ፣ በየትኛውም ምክንያታዊ አስተሳሰብ በኢመደቦኛ (informal) ተቋማት ወይም በግለሰብ ደረጃ ለሚሰጥ ብድር ተግባራዊ መሆን አለበት ብሎ መክራክር አይቻልም። መጀመሪያ ግለሰቦች እና የገንዘብ ተቋማቱን ከግምት አስገብተን ስንመለከት ባንኮች ካላቸው መያዣ የመያዝ ሁኔታ አንጻር እንዲሁም ካላቸው ከፍተኛ አቅም አኳያ ሲታይ በግለሰብ ደረጃ የሚሰጥ ብድር ለትብብር የተደረገ ካልሆነ በስተቀር ግለሰቡ የሚጠይቀው ወለድ ከባንክ ወለድ በታች ሊሆን አይችልም። ከሌሎች አገሮች ልምድም አንጻር ሲታይ ከባንክ ብድር ማግኘት ለማይችሉ ትናንሽ ነጋዴዎች ሲባል ኢመደቦኛ (informal) አበዳሪዎች ለባንኮች ከተፈቀደው የወለድ መጠን በላይ ወለድ በማስከፈል ማበደር የሚችሉበት ሁኔታ በሕግ ተደንግጎ ይገኛል።¹⁰ በዚህ ጉዳይ ምርምር ያካሄዱ ምሁራን የኢ-መደቦኛ ብድር ወለድ ከፍተኛ ሆኖ መገኘቱን የሚመሰክሩ ሲሆን፣ ለምን የወለድ መጠን ከፍተኛ ሆነ ለሚለው ጥያቄ ግን የተለያዩ መልስ ይሰጣሉ።¹¹

በኢ-መደቦኛ ብድር ውስጥ ወለድ ለምን ከፍተኛ ሆነ ለሚለው ጥያቄ ከሚሰጡ ግምቶች ውስጥ ከፍተኛ ያለመክፈል አደጋ፣ ሆን ብሎ ተበዳሪን የማክሰር ፍላጎት፣ በመደቦኛ የብድር ተቋማት ያለው የተንዛዛ አሠራር፣ ወዘተ .. እንደ አንኳር ነጥቦች ይነሳሉ።¹² ያለመክፈል አደጋ (risk of default) የተመሠረተው በተሰጠው የብድር መጠን፣ በተበዳሪው ገቢ፣ በተበዳሪው ጠቅላላ ንብረት፣ ተበዳሪው ባለበት ሌላ ዕዳ መጠን፣ በመያዣ ዓይነት፣ በቀልጣፋና ውጤታማ ውል የማስፈጸም ሥርዓት መኖር አለመኖር፣ እንዲሁም በተበዳሪው አጠቃላይ ስብዕና ላይ ነው።¹³ ከዚህ አንጻር ሲታይ ኢመደቦኛ ብድር ከሚወስዱ ብዙ ሰዎች አብዛኞቹ ከመደቦኛ ተቋማት ብድር ማግኘት የማይችሉ ናቸው። ምክንያቱም፣ በነዚህ መደቦኛ ተቋማት መመዘኛ ከፍተኛ ያለመክፈል አደጋ አለባቸው ተብለው የሚገመቱ ናቸው።¹⁴

¹⁰ Usury Act 73 of 1968 of South Africa provides as follows “ (1)(a) No moneylender shall in connection with any money lending transaction stipulate for, demand or receive finance charges at an annual finance charge rate greater than the percentage determined by the Registrar by notice in the Gazette in accordance with the directions of the Minister. (b) Different percentages may be determined under paragraph (a) for money lending transactions where the total amount of money lent by a moneylender to a borrower within any period of three months, including disbursements made by him Within the said period and recoverable as part of the principal debt, is different. The minister annually determines the interest rate to be charged for credits by formal and informal financial institutions and the prescribed interest rate is always higher for informal financial institutions.

¹¹ Amit Bhaduri (1977), *The Formation of Usurious Interest rates in Backward Agriculture*, Cambridge Journal of Economics Vol. 1, No. 4 (December 1977), pp. 341-352.

¹² Sarbaji Chaudhuri and Manash Ranjan Gupta (1996), *Delayed Formal Credit, Bribing and the Informal Credit Market in Agriculture: a Theoretical Analysis*, Journal of Development Economics, vol. 51, pp. 433-449.

¹³ Beartz Arnedariz and Jonathan Morduch (2010), *The Economics of Microfinance*, MIT Press, Cambridge USA, p. 34.

¹⁴ Ibid.

ሆኖም ግን አንዳንድ ፀሐፊዎች በኢመደቦች ተበዳሪዎች ከፍተኛ ያለመክፈል አደጋ አለ በሚለው ሐሳብ አይስማሙም። በኢመደቦች ተበዳሪዎች ያለው ብድር ያለመክፈል አደጋ ከፍተኛ አይደለም ብለው በሚከራከሩ ሰዎች የሚያቀርቡት መከራከሪያ በኢመደቦች ብድር አሰጣጥ ውስጥ ከፍተኛ ሚና የሚጫወተው የግለሰቦች ግንኙነት ነው፤ እንዲሁም ዕዳ የሚከፈለው በሚፈጠረው ማኅበረሰባዊ ተዕዕኖ አልፎ አልፎም ጉልበት በመጠቀም ስለሆነ ዕዳ አለመክፈል ያልተለመደና እጅግ ዝቅተኛ አደጋ ነው የሚል ነው።¹⁵

መንግሥት በኢመደቦችው ዘርፍ ያለውን ከፍተኛ ወለድ ለማስቀረት ወይም ለመቆጣጠር ሁለት አማራጮችን ይጠቀማል። የመጀመሪያው አማራጭ መንግሥት ድጎማ የሚያደርግለት ርካሽ ብድር መስጠት ሲሆን፤ ሁለተኛው አማራጭ ደግሞ ከብድር የሚገኝ ወለድን በሕግ በመደንገግ፤ በሕግ ከተደነገገው ተመን በላይ ማናቸውም ወለድ በፍርድ ቤት ዋጋ እንዳይኖረው እንዲሁም በወንጀል እንዲያስጠይቅ ማድረግ ነው። ሆኖም፤ በዚህ ጉዳይ ጥናት ያደረጉ ተመራማሪዎች በኢመደቦች ብድር ረገድ ያለው ችግር የሚፈታው በዚህ ዙሪያ የሚሳተፉ ሰዎችን በወንጀል ተጠያቂ በማድረግ ሳይሆን ሁኔታውን በደንብ ተረድቶ ተገቢ የሕግ ማዕቀፍ እንዲዘጋጅለት በማድረግ ነው የሚል አቋም አላቸው።¹⁶

ከዚህ በላይ ከተነሱት ነጥቦች አንጻር፤ የሰበር ውሳኔው በወር 10% ወለድ እንዲሁም በብድር ከተሰጠው ገንዘብ ከአጥፍ በላይ ገንዘብ በወለድ መልክ መቀበልን እንደ አራጣ መደንገግ፤ ወለድ ለመወሰን ሥልጣን የተሰጠውን ማለትም የኢትዮጵያ ብሔራዊ ባንክን ሥልጣን ፍርድ ቤቱ አልተጋፋም ወይ የሚል ጥያቄ ያስነሳል። በዚህ ውሳኔ “በሕግ ከተፈቀደው የወለድ መጠን በላይ” የሚለው አገላለፅ አግባብነት የለውም። ምክንያቱም፤ በፍትሐ ብሔር ሕጉ የተወሰነው 12% በወንጀልኛ ሕጉ ለአራጣ ወንጀል ለተጠቀሰው “official rate” አግባብነት እንዳለው የሚያስረዳ ምንም ዓይነት የሕግ ትንታኔ ፍርድ ቤቱ አልሰጠም፤ ወይም ደግሞ ሌላ በሕግ የተወሰነ መጠን መኖሩን አላመለከተም።

2. የወለድ መጠን ለአራጣ ወንጀል መፈፀም ብቸኛ ክፍለ ነገር (element) አለመሆኑን በሚመለከት

በዚህ ውሳኔ ላይ ሊነሳ የሚችለው ሁለተኛ ትችት የወለድ መጠን ለአራጣ ወንጀል መፈፀም ብቸኛ አመለካኝ ነው ወይ የሚለው ጉዳይ ነው። የወንጀል ሕግ ቁጥር 712 የአራጣ ወንጀል ተፈፀመ ለማለት የሚያስችሉትን ክፍለ ነገሮች (constitutive elements) በግልፅ ያስቀመጠ ሲሆን በዚህ አንቀፅ መሠረት አንድ ሰው አራጣ አበድሯል ለማለት የሚያስችሉ ሁኔታዎች ተገልፀዋል። በወንጀል ሕጉ መሠረት “ማንም ሰው የተበዳይን ችግርተኝነት፣ የበታችነቱን፣ ወይም የገንዘብ ችግሩን ወይም መንፈስ ደካማነቱን ወይም ልምድ ወይም ችሎታ የሌለው መሆኑን መሠረት በማድረግ” ብድርን እንደመሣሪያ በመጠቀም የበዘበዘው እንደሆነ በወንጀል ተጠያቂ እንደሚሆን ይደነግጋል¹⁷።

የአራጣ ትርጉም አንድ ሰው ከሚጠይቀው ወለድ መጠን አንጻር ብቻ የሚታይበት አስተሳሰብ ተቀባይነት ያለው አይደለም። በብዙ የሕግ ምሁራን አስተሳሰብ፤ አራጣ ከተገልጋዮች ጥበቃ (consumer protection) እንዲሁም ኃላፊነት ከጎደለው የብድር አሠራር (ir/responsible lending) ሥነ ሐሳብ ጋር የተቆራኘ ነው። አንድ ሰው እጅግ በከፋ ችግር ውስጥ ሆኖ ባለበት

¹⁵ Bhaduri, *supra* note 11.
¹⁶ Simin Gao (2015), *Seeing Gray in a Black-and-White Legal World: Financial Repression, Adaptive Efficiency and shadow Baking in China*, Texas International Law Journal; Vol. 50, N0 1, (2015), page, 95.
¹⁷ ይህ ፍርድ በቀድሞው የወንጀልኛ ህግ ደ/ወ/መ/667(1) መሠረት የተሰጠ ቢሆንም ሁለቱ አንዶች ሙሉ በሙሉ ተመሳሳይ ናቸው።

ጊዜ ለሚበላው፣ ለሚጠጣው፣ ለሚለብሰው፣ ለሕክምና እና ለመሳሰሉት ጉዳዮች ገንዘብ አስፈላጊነት፣ ይህንን የሰውየውን ውጥረት በመጠቀም፣ በስግብግብነት ሰውን መበዘበዘ በወንጀልነት የሚፈርጅ ሲሆን በዚህ መሠረት የተደረገ የብድር ውል ጭምር ውጤት አይኖረውም።¹⁸ ይሁን እንጂ የሰበር ችሎት የአራጣ ወንጀል ተግባር ተፈፅሟል በማለት የሰጠው ውሳኔ በወለድ መጠን ላይ ብቻ የተመሠረተ ነው። ይህም በወንጀልኛ መቅጫ ሕግ የተካተተውን አበዳሪው ከሱ ባለ ሥነልቦናዊ፣ ማኅበረሰባዊ እንዲሁም ኢኮኖሚያዊ ሁኔታ የሚገኝን ሰው (ተበዳሪ) በሕግ ከተፈቀደው ወለድ መጠን በላይ በመጠየቅ ከበሰበዘው ድርጊቱ አራጣ እንደሚሆን የተደነገገውን ሐሳብ የሚጥስ ነው። ከዚህ አንጻር ሲታይ፣ ፍርድ ቤቱ “10% በወር ወለድ መጠየቅ እና መቀበል የአራጣ ወንጀል ያቋቁማል” በማለት አለተጨማሪ ማብራሪያ የሰጠው ውሳኔ በሕጉ የተጠቀሰውን የአራጣ ወንጀል ዋና ባህርይ ያላመላከተ ነው።

ማጠቃለያ

የወለድ ተመን በሕግ መደንገግ በብዙ አገራት የተለመደ ሲሆን ከተደነገገው የወለድ መጠን በላይ መቀበል አንዳንድ ጊዜም በውል እንዲካተት ማድረግ በፍትሐ ብሔር ከሚኖረው የተለያዩ ቅጣቶች በተጨማሪ በወንጀል የሚያስጠይቅበት ሁኔታ ይኖራል። በኢትዮጵያም የወንጀል ሕጉ በግልፅ በሕግ ከተፈቀደው የወለድ ተመን በላይ ማበደር የወንጀል ተጠያቂነት እንደሚያስከትል ይደነገጋል። ይሁን እንጂ የወለድ ተመን የመወሰን ሥልጣን የተሰጠው የኢትዮጵያ ብሔራዊ ባንክ ባንኮች እና መሰል ተቋማት ገበያን መሠረት አድርገው ወለድ እንዲወስኑ ነፃነት የሰጠ ቢሆንም፣ በግለሰብ ደረጃ ወይም መደበኛ ባልሆነ የገንዘብ ቀመስ ሥራ ለተሰማሩ አገር በቀል ተቋማት ብሔራዊ ባንክ ያወጣው ሕግ የለም። ስለዚህ ፍርድ ቤቶች አንድ ሰው በአራጣ ወንጀል ተጠርጥሮ በሚከሰስበት ጊዜ የትኛውን የወለድ ተመን መሠረት አድርገው መዳኘት አለባቸው የሚለው ነጥብ አከራካሪ ነው።

የጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በመዘገብ ቁጥር 80119፣ የካቲት 11 ቀን 2005 ዓ. ም. በሰጠው ውሳኔ ተከላሽ በወር 10% ወለድ መቀበሉ እንዲሁም ካበደረው ከእጥፍ በላይ ገንዘብ ከተበዳሪው መቀበሉ በበታች ፍርድ ቤት የተረጋገጠ መሆኑን በመጥቀስ የአራጣ ወንጀል ፈፅሟል የሚል ውሳኔ ሰጥቷል። ነገር ግን ፍርድ ቤቱ በሰጠው ውሳኔ የአራጣን ወንጀል የሚያቋቁሙ መሠረታዊ ጉዳዮች አልተተነተኑም። ስለወለድ የጣሪያ መጠን ግልፅ የሆነ አረዳድ እንዲሁም የሕግ ድንጋጌ ባለመኖሩ፣ እንዲሁም ደግሞ የሰበር ፍርድ ቤት የሰጠው ውሳኔ በቂ የሕግ ማብራሪያና ትንታኔ ያልተሰጠበት ድፍን ውሳኔ በመሆኑ፣ የበታች ፍርድ ቤቶች በአራጣ ዙሪያ የሚሰጡት ውሳኔ ተገማችነት የሌለው እና ሰፊ የሕግ ስህተት የሚታይበት እየሆነ መጥቷል። ለምሳሌ ያህል፣ በፍትሐ ብሔር ረገድ በፍርድ ቤት እውቅና ተሰጥቶት መብት ያስገኘ ውል፣ በሌላ በኩል በወንጀል ተጠያቂነትን ያስከትላል የሚል በተቃርኖ የተሞሉ ውሳኔዎች እየተበራከቱ ይገኛሉ። ስለሆነም የጠቅላይ ፍርድ ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት በተመሳሳይ ጉዳይና ጭብጥ በሚሰጠው ውሳኔ ወይም አግባብነት ባለው የሕግ አወጣጥ ሥርዓት ይህ ችግር መፍትሔ ሊሰጠው ይገባል።

¹⁸ For more discussion on why and how countries restrict interest rate see the Final Report on interest rate restrictions in the EU by *Institut für Finanzdienstleistungen*, available online at http://ec.europa.eu/internal_market/finservices-retail/docs/credit/irr_report_en.pdf.